

PERSONLIGHEDSFORSTYRRELSER

Forelæsning v. Magnus Petersen,
dr. med. speciallæge i psykiatri

OVERSIGT

- ⊕ Hvad er en personlighed?
- ⊕ Eksempler på personlighedsforstyrrelser:
- ⊕ Hvad er problemet.

3 10/04/15

HVAD ER PERSONLIGHED?

- Personlighed repræsenterer de egenskaber af en person eller menneskene i almindelighed, der udgør et persisterende adfærdsmønster: (Pervin 1987)
- System bestående af
  - ⊕ Struktur: Uforanderlige aspekter
  - ⊕ Proces: Foranderlige aspekter
- Udtryk for den måde, vi sædvanligvis tænker, handler, oplever og udtrykker vores følelser på i forskellige situationer
- Udtryk for vore selvopfattelse – vores billede af hvem, vi selv er
- Stabile mønstre i samspil med andre
- Afgørende for individets adfærd, tænkning og tilpasning

DEN SUNDE PERSONLIGHEDS 'FUNKTIONER'

- Fundamental tillid til selvet & andre/verden
- Fornemmelse af at være indlejret i tidsmæssigt forløb & historie; evne til at sætte sig ud over nuet
- Fornemmelse af egen identitet
- Sammenhængende, stabil og realistisk oplevelse af selv & andre
- Realitetstilpasset, stabil og dog fleksibel adfærd

© Lektor Carsten René Jørgensen,
Psykologisk Institut, Århus Universitet

FORSVARSMEKANISMER

- Psykologisk respons på indre eller ydre påvirkning
- Håndtering og regulering af drifter og følelser
- Bevarelse af relationer og et sammenhængende selv-billede
- Automatiske og ofte ubevidste
- Forsøg på tilpasning, men kan være fejltilpasning
- Dynamiske og reversible, men kan udvikles til et fikseret, rigidt psykopatologisk system (symptomdannelse, karaktertræk mm.)

© Morten Kjølbye og Rikke Bøye

OPSAMLING: PERSONLIGHED, FORSVAR OG PERSONLIGHEDSFORSTYRRELSER

- ⊕ Personligheden er bl.a. udtryk for en karakteristisk forsvarsstruktur
- ⊕ Forsvar kan være mere eller mindre modne, adaptive og fleksible
- ⊕ Mennesker med personlighedsforstyrrelser benytter i højere grad umodne, ufleksible og ikke-adaptive forsvarsmekanismer - især i nære relationer og især under belastninger
- ⊕ Dette er baggrunden for mange af de vanskeligheder, som mennesker med personlighedsforstyrrelser har.

TEMPERAMENT

- ⊕ Temperament refererer til medfødte personlighedskarakteristika:
  - ⊕ Nogle spædbørn er mere aktive, og nogle er mere rolige. Nogle er udadvendte og sociale, medens andre er med indadvendte
- ⊕ 20-60% genetisk
- ⊕ 40-80% miljø

PSYKIATRI OG PERSONLIGHED

- ✓ Psykiatrisk diagnostik er fagligt begrundede skøn
- ✓ Psykiatrien beskæftiger sig med problematikker, der kan behandles
- ✓ Psykiatrien har i en årrække ikke været så opmærksom på personlighedsforstyrrelsesområdet, da man ikke så mulighed for at behandle
- ✓ Det har ændret sig de senere år

PSYKOPATI

Hverken en ICD-10 eller DSM-IV diagnose

Kendetegnet ved mangel på

- Empati
- Social ansvarlighed
- Samvittighed

15% af alle kriminelle (80% dyssocial)

Også brugt populærvidenskabeligt

Flere informationer: Robert Hare

STRUKTUR OG SYMPTOMER

- ⊕ Personlighedsstrukturen er den samme hele tiden.
- ⊕ Symptomer skifter afhængig af belastning og dagligdag.

PERSONLIGHEDSFORSTYRRELSE OG DET SOCIALE SYSTEM

- ⊕ Formodning om stærk overrepræsentation af borgere med personlighedsforstyrrelser og sociale problemer
- ⊕ Kommer bl.a. til udtryk gennem funktionsniveau:
  - ⊕ Gentagne sygemeldinger
  - ⊕ Kortvarige og skiftende udd.-forløb og ansættelser
  - ⊕ Konflikter og ustabile relationer
  - ⊕ Kommer til udtryk i relationen til sagsbehandleren:
    - ⊕ Konfliktfyldt, emotionelt ladet
    - ⊕ Fastholdt i bestemt rolle
    - ⊕ Devaluering og idealisering

P P P

⊕ Pathological

⊕ Pervasiv

⊕ Persistent

ICD-10 GENERELLE DIAGNOSTISKE KRITERIER

- Karakteristiske vedvarende mønstre for adfærd og oplevelsesmåde, afvigende fra det i kultursammenhængen forventede og accepterede for mindst 2 følgende områder:
  - Erkendelse, holdning
  - Følelsesliv
  - Impulskontrol og behovstilfredsstillelse
  - Interpersonelle forhold

ICD-10 GENERELLE DIAGNOSTISKE KRITERIER II

- Adfærden er gennemgribende unuanceret, utilpasset, uhensigtsmæssig
- Adfærden går ud over patienten selv eller omgivelserne
- Varighed siden barndom eller adolescens
- Ikke udtryk for eller følge af anden psykisk lidelse
- Organisk ætiologi udelukkes

PERSONLIGHEDSFORSTYRRELSSESSPEKTRUM

- Cluster A (Mad)
  - Paranoid
  - Skizoid
- Cluster B (Bad)
  - Dyssocial
  - Emotionel ustabil, impulsiv, borderline
  - Histrionisk
- Cluster C (Sad)
  - Tvangspræget
  - Ængstlig/evasiv
  - Dependent

EKSEMPEL I

- 35-årig mand, skilt, ingen kontakt til ekskone og børn, mener at hun vil udnytte ham og bruger børnene mod ham. Bærer nag over hende. Mener at hun har haft forhold til andre mænd under hele ægteskabet.
- Er helt slået ud, har igen mistet arbejdet, da han ofte kom til at skændes med lederen om udførelsen af opgaven, som han er meget bedre til end lederen.
- Kommunen vil komme af med ham for at spare penge, sagsbehandlere vil ikke hans bedste, men bare have en succes mere i statistikken.

PARANOID PERSONLIGHEDSSTRUKTUR

- Generelle betingelser opfyldte
- Mindst 4 af følgende
  - Overfølsomhed for nederlag og afvisning
  - Tendens til at bære nag
  - Mistroiskhed og mistydningstendens
  - Stridbarhed og rethaveriskhed
  - Ubegrundet jalousi
  - Selvhøvelingstendens og øget selvfølelse
  - Optagethed af "konspirations"-forklaringer

EKSEMPEL II

- 21 årig mand søger om kontanthjælp, da han ikke kan komme på arbejdsmarkedet, kan ikke tage sig sammen, ingen venner, ingen kæreste, alene kontakt til andre gennem computerspil, som han bruger mange nætter på. Synes ikke at lide af situationen, mener selv at livet er uden mening, hvilket han tænker meget over. Ingen interesse i uddannelse, uinteresseret i hvad andre tænker om ham.
- Ingen stoffer, alkohol eller nikotin, spiser junk-food

SKIZOID PERSONLIGHEDSSTRUKTUR

- Generelle kriterier er opfyldte
- Mindst 4 af følgende
  - Almen ulystbetoning
  - Emotionel kølighed og fjernhed, affektaffladning
  - Nedsat evne til at udtrykke følelser
  - Indifferent over for ros og kritik
  - Ringe seksuel interesse
  - Soloaktiviteter foretrukne
  - Optagethed af introspektion og fantasier
  - Manglende interesse for venskab og fortrolighed
  - Manglende situationsfornemmelse

EKSEMPEL III

48-årig kvinde, plaget af angst, kommer ikke ud af lejligheden, som efterhånden er fyldt med alt mulig ting og snavs, er også ligegyldig med det. Prøver at føre sig eget liv, som det nu kan lade sig gøre med den her angstlidelse, som ingen kan gøre noget ved. Lægen har ordineret 20 mg stesolid om dagen for at dæmpe angsten. Hun spiser det; mener det ikke er hendes ansvar. Har mange forklaringer: Kommer hurtig i kontakt med andre, fortæller uden omsvøb om alle sine vanskeligheder; holder dog ikke fast i relationen. Udnytter relationen til andre økonomisk. Opfarende, kan ikke holde ud.

DYSSOCIAL PERSONLIGHEDSSTRUKTUR

- Generelle kriterier er opfyldte
- Mindst 3 af følgende
  - Grov ligegyldighed overfor andres følelser
  - Manglende ansvarfølelse og respekt for sociale normer og forpligtelser
  - Manglende evne til at fastholde forbindelser med andre
  - Lav frustrationstolerance og aggressionstærskel
  - Manglende evne til at føle skyld eller lade sig påvirke af erfaringer, incl straf
  - Bortforklarings- og udadprojektionstendens

EKSEMPEL IV

25-årig mand, kommer igen til samtalen efter han sidste gang forlod kommunen ved at smække døren efter sig. Skulle deltage i aktivering, havde ikke lyst til det. Tidligere aktiveringsforsøg blev afbrudt, pga. manglende udholdenhed, ofte svingende i humøret, til tider aggressiv over for medkursister og lærer. Økonomi dårlig, impuls køb, alkohol, værtshusslagsbror, lejlighedsvis stoffer.

EUP, IMPULSIV TYPE

- Generelle kriterier er opfyldte
- Mindst 3 af følgende
  - Tendens til at handle impulsivt og uoverlagt
  - Stridbarhed, især ved impulsfrustration
  - Affektabilitet, eksplosivitet
  - Manglende udholdenhed
  - Ustabilt og lunefuldt humør

EKSEMPEL V

- 21-årig kvinde henvender sig på grund af ukontrollerbar selvmords impulser.
- Droppet ud af 9. klasse, ingen erhvervsuddannelse.
- Mange forsøg for at komme i gang igen, mislykkedes.
- Mener at hun ikke duer.
- Få virkelige kærestes, mange skændier.
- Promiskuitet, mener at hun ikke har fortjent bedre.
- Ofte bange for andre mennesker, trækker sig tilbage.
- Skælder ud på alt og alle.
- Bruger alle former for stoffer, når hun for tilbudt, opsøger det dog ikke på eget initiativ.
- Selvskadende adfærd.

EUP, BORDERLINE TYPE

- Generelle kriterier er opfyldte
- Foruden 3 af F60.30 B mindst 2 af følgende
  - Forstyrret og usikker identitetsfølelse
  - Tendens til intense og ustabile forhold til andre
  - Udtalt tendens til at undgå at blive ladt alene
  - Tendens til selvdestruktivitet
  - Kronisk tomhedsfølelse

EKSEMPEL VI

32-årig kvinde henvender sig i almen praksis fordi at hun er bange for at hun kommer til at begå selvmord. Hun synes at livet er trist, ingen glæde, kun belastninger: problemer med kæresten, børnenes skole og frygter at miste arbejdet, pengene rækker ikke.

Den måde hun fortæller på er meget appellerende, med kraftig stemme og velformuleret. Hun er klædt i dyrt tøj og der er tydeligt, at hun lægger vægt på sit udseende. Hun vil meget gerne at lægen giver råd, men har samtidig svært ved at tage anbefalinger til sig.

Patienten klager ofte over at livet er imod hende, men samtidig bliver det tydeligt at hun selv bringer sig i situationer, der ender på en uheldig måde. Selv mener hun, at hun bare forsøger at føre et almindeligt liv, men at man jo er nødt til at være tro mod sig selv.

HISTRIONSK PERSONLIGHEDSSTRUKTUR

- Generelle kriterier er opfyldte
- Mindst 4 af følgende
  - Dramatiseringstendens, teatralisk holdning, overdreven følelsesudtryk
  - Suggestibilitet
  - Overfladisk og labilt følelsesliv
  - Spændings- og opmærksomhedssøgende adfærd
  - Pseudo-seduktivitet
  - Overdreven optagethed af udseende og tiltrækningsevne

EKSEMPEL VII

28-årig mand er dumpet 3 gange til afsluttende eksamen ved ingeniørstudiet, nu uden uddannelse og arbejde. Lever alene da han aldrig har været sikker på, om det var den rigtige, han havde mødt. Fremtræder meget tilbageholdene, har meget orden i alle livets forhold, men oplever samtidig at tingene aldrig kan blive rigtig gode.

TVANGSPRÆGET PERSONLIGHEDSSTRUKTUR

- Generelle kriterier er opfyldte
- Mindst 4 af følgende:
  - Tendens til tvivlen og overforsigtighed
  - Overdreven ordenssans og optagethed af detaljer, regler og skemaer
  - Overdreven perfektionisme
  - Skrupuløs samvittighedsfuldhed
  - Overdreven præstationstrang
  - Overdreven pedanteri og konventionalitet
  - Rigiditet og stivindethed
  - Kontrolleringstendens over for andre

EKSEMPEL VIII

28-årig mand, synes det er ulidelig hårdt at gå på arbejde, kan ikke holde ud at andre kritiserer ham, han føler; det er det rene mobning. Har været mobbet siden skoletiden og oplever; at det har nedbrudt hans selvværdsfølelse. Mener; at han altid skal vise, at han er god til noget, inden de andre accepterer ham, kan derfor aldrig tillade sig at spørge hvordan opgaver skal udføres. Er flere gange blevet sagt op, fordi han ikke udfører arbejdet tilfredsstillende, ved arbejdsprøvning føler sig ofte kritiseret og nedgjort. Har haft enkelte korte forhold til kvinder.

ÆNGSTELIG EVASIV PERSONLIGHEDSSTRUKTUR

- Generelle kriterier er opfyldte
- Mindst 4 af følgende:
  - Udbredt ængstelighed og anspændthed
  - Mindreværdsfølelse
  - Tendens til følelse af afvisning og kritik i sociale situationer
  - Tilbageholdenhed over for andre ved usikkerhed om forhåndsaccept
  - Begrænset livsudfoldelse på grund af bekymring for fysisk sikkerhed
  - Tendens til at undgå sociale aktiviteter af frygt for kritik og afvisning

EKSEMPEL IX

- 30 årig kvinde, tager enkeltfag på VUC, har ikke nok timer til at få SU, søger om kontanthjælp.
- Ofte nedtrykt, mange suicidale impulser, mener at hun ikke kan overskue livet.
- Enkelt veninde, kæresten er gået fra hende. Er bange for at være alene. Familien stiller gerne op til hjælp, kvinden har dog en forventning om selvstændighed.
- Hun føler ikke at hun duer til noget, har egentlig ikke noget at klage over; da alt er hendes egen skyld. Hun synes hun har alle muligheder; men er ude af stand til at gribe dem.

DEPENDENT PERSONLIGHEDSSTRUKTUR

- Generelle kriterier er opfyldte
- Mindst 4 af følgende:
  - Tendens til at overlade betydningsfulde beslutninger til andre
  - Underordningstendens over for personer, de er afhængige af
  - Uvillighed til at stille krav til personer, de føler sig afhængige af
  - Hjælpeløshedsfølelse når alene, af frygt for ikke kunne klare sig selv
  - Overdreven frygt for at blive ladet alene.
  - Begrænset evne til at træffe dagligdags beslutninger uden kraftig støtte.

HVAD BETYDER DET FOR BEHANDLENDE LÆGER OG ANDET PERSONALE?

- Personlighedsforstyrrelsen fremstår som kommunikationsproblem i kontakt med sundhedsvæsenet.
- Overgangen fra rask til syg er glidende.
- Sygdom og behandling er belastende faktorer der lader personlighedens træk fremstå tydeligere.

FIRE PROBLEMMRÅDER MED PERSONLIGHEDSFORSTYRREDE I SUNDHEDSVÆNET

- Manglende tillid
  - Prøv at forstå patientens perspektiv
- Udadreagerende adfærd
  - Hold hovedet koldt
- Angst
  - Støttende interventioner
- Manglende beslutning
  - Brug din faglighed

10/04/15

35

EVIDENT BEHANDLING

- Overføringsfokuseret terapi (Kernberg)
- Kognitiv terapi (Beck)
- Mentaliseringsbaseret terapi (Fonagy)
- Dialektisk Adfærdsterapi DAT (Linneham)
- Interaktionel Psykoanalyse (Heigel-Evers)

10/04/15

36